

ЧОГО СЯ НАВЧЫШ, ВОДА НЕ ЗАБЕРЕ, ОГЕНЬ НЕ СПАЛИТ - О УЧЕНЮ У ПРИСЛОВКОХ ЗОЗ ЗБИРКИ БОЛЕСЛАВА (ВАСИЛЯ) БАВОЛЯКА

Анализа лемковских народных присловкох зоз кнїжки Болеслава (Василя) Баволяка *Лемківскы приповідкы і приказкы зо Святковы Великой і околиц* дава основу за реконструкцию у култури и язика записаних стереотипох о значеню науки, ученя и просвити у животу Лемкох у прешлосци. Основа за язичну слику швета науки у лемковскей паремиології анализа присловкох зоз лексемами *вчыти (ся), чытати, наука, школа, учитель и книжка*. Присловки важна часц народной култури каждой нації. Зберане и анализа диялектних народных мудросцох, свидоцтва давней култури, каждодньових обичайох, знаня о швецце и чувствительносци давних генераційох основа за приказоване пременкох яки ше случели у тих заеднїцох цеком прешлих деценийох.

Ключни слова: Лемки, присловки, паремиология, наука.

1. УВОД

Пред пейдзешат роками почал зоз роботу Лекторат руского язика и култури, а 10 роки познейше основана Катедра за руски язык и литературу. То єдна з найважнейших подїйох у сучасней историї Руснацох, не лем у Войводини, хтора подзвигла русинистику на академски, университетски уровень. Седемдзешати и осемдзешати роки 20. вику у Войводини вообщце означени зоз велїма такима значнима подїями за руску заеднїцу, потвердзуюци ей полноправне положене у вельонационалней покраїни, та Сербиї и Югославиї. О шицких правних, дружтвених и културних предносцох панонских Руснацох под час социализма вельо уж написане, так як и о тим же подобни права теди не були можлїви за Русинох у других жемох Стредней Европи. Вони по Другей шветовой войны були неприпознати и мушели ше анонимно борити зачувац идентитет, язык, културу, чекац лепши часи хтори пришли аж концом 80-их рокох зоз пременку политичней системи. Їх борба за обстояне мала рижни форми, од активносцох у рамикох

* tomasz.kwoka@uj.edu.pl

концесіонованей зоз боку комунистичней власци організації Українске дружтвено-културне дружтво¹ лебо Церкви (православней лебо грекокатолицкей) аж по особни активносци, роботи на локалним уровню, у менших заєдніцох.

У тим чаше, свою хронічарско-фолклористичну роботу у стреднелемковским валалу Святкова Велька почал єден млади чловек, Болеслав Василь Баволяк. На предкладанє свойого оца, зоз хторим грал у музичней групі, почал зберац народни присловки и други файти лемковскей, народней творчосци. За пол вику своєї роботи удало ше му позберац вельке число паремийох, але и народних писньох и других елементох усней народней культури хтори аж тераз достали нагоду буц обявени (баржей пре финансване як пре политични лебо дружтвени ограніченя).

За пол сторочя своєї роботи Б. Баволяк позберал вельки корпус народних присловкох, хтори обявени 2021. року у кніжки *Лемківскы приповідки і приказки зо Святковы Великой і околиць*. У першей так обимней, до тераз найвекшей кніжки такей файти, позберани коло 7000 лемковски фразеологизми, хтори представляю народну мудросц зоз його родзеного валалу Святкова Велька у централней часци Лемковини. Найвекшу часц руских жительох того валалу 1945. виселели на советску Україну, а тота мала часц, хтора не сцела напущиц свою оцовщину, о два роки, точнейше 1947. у рамикох акції Висла присилно вигнати на заходни жеми Польскей. До Святковей аж после 1957. р. ше врацели лем даскельо особи, медзи нїма и фамелия Баволякох. Нешка ту лем даскельо руски фамелиї, з хторих мале число бешедує по лемковски. Лемковски поета, Петро Мурянка, тоту часц Лемковини (хтора административно функціонує як општина Крампна) описал як сучасну пустиню по питаню Лемкох (Murjanka, 2021: 22). На щесце, бул, и нешка є ту Б. Баволяк, хтори обявел два кніжки, а трецу пририхтовал за 2023. рок.

Же би зачувал тот стари, святковски швет, же би не препадул зоз остатніма Лемками, Б. Баволяк потераз, обявел два кніжки: 2019. року *Łemkowskie wesele w Świątkowej Wielkiej* (Лемковска свадзба у валалє Святкова Велька), кніжку о свадзєбних обрядох у своїм валалу и другу, зоз

¹ Українське суспільно культурне товариство (1956–1990) була єдина легална дружтвено-културна організація хтора представляла Українцох у Польскей. У ей рамикох діловали и даєдни Лемки, за хторих то була єдина можливосц активизму и очуваня своєї культури. У урядовим часопису УСКТ „Наше слово” од 1960. року по нешка єст и бок пошвєцєни Лемком „Лемківска сторінка”.

присловками *Лемківскы приповідкы і приказкы зо Святковы Великой і околиц (Лемковски присловки и афоризми з валалу Святкова Велька и околїска)*. Треца будзе кніжка зоз лемковскима и українскима шпиванками, хтори ше шпивало у валале и зоз хторима вон з оцом, а потим уж самостойно, од 1969. до половки 80-их рокох як член музичней групи, грал на польских и лемковских свадзбох и танцох.

Присловки, хтори основа моеї статі ше зберало 50 роки од терашніх жительох валалу и околїска, але насампредз од лемковскей дияспори у України. Медзи 90% присловками, котри Б. Баволяк позберал директно од людзох, найвекшу часц достал праве од терашніх жительох України, чи директно, чи преїг спискох хтори му послати. Корпус присловкох подзелени у кніжки на 10 обласци, хтори указую и живот лемковского, валалского человека у першей половки 20. вику. То значи же ту мож найсц присловки о хижи и обисцу, о фамелії, роботи и плаци, та приемносцох шлебодного часу. Шлїдуюци семантични целосци то присловки пошвечени церкви и вири, як и група календарских присловкох, хтора твори народно-церковни календар. На концу ест два вельки файти присловкох, у хторих ше слова ключи одноша на самого человека и його живот, як и на природу, фауну и флору Лемковини.

1.2. ТЕОРИЙНИ РАМИКИ РОБОТИ

По традиції польских фолклористичних вигледованьох, хтори хасную дефиницию редактора найвекшого польского зборніка паремийох Юлиана Кжижановского, присловка то специфични язични вислов хтори ма свою форму и змист. Найчастейше то кратки, ритмично ушорени комуникат, римовани и сликовити, у форми простого лебо зложеного виреченя. Ма стаємну, ридко пременліву форму. Його змист представя суд, моралне правило, поука, совит лебо спозорене – то його дидактична функция. Присловка ма и два значеня, односно два уровні значеня - буквалне и, того важнейше, фігуративне, алегоричне (Krzyżanowski, 1969: VIII, Sikora, 2016: 45). Як писала Мария Борейшо (Maria Borejszo), присловки то „ustabilizowane w języku połączenia wyrazowe, wyrażają w formie bezpośredniej lub zmetaforyzowanej pewną myśl lub naukę ogólną, odnoszącą się do określonej sytuacji życiowej” (Borejszo, 2004: 153).

Як писали польски теоретичаре етнолінгвистичного попатрунку на язык, присловки то познати знаки колективней, народней мудросци, резервоар паметаня и традиції хтора ма континуитет, хтора тирва. Присловки тиж еден з найинтересантнейших елементох народней, усней

культури, фолкору, хтори указує вязу медзи искусством и такв. здраворозумским думаньом. Вони приказую вереня и обичаї заедніці, їх способ думаня, схопносц обсервації природи и знаня о цалим швецѣ хтори их окружовал. То тиж слика культури и давних дружтвених одношеньох, народних стереотипох. На концу концох, присловки то резултат вельогенераційней традиції.

Як писал краковски науковец, Казимеж Сикора, паремії то культурни резервоар паметаня и континуитету традиції, указую цо по людзох єст мудре и цо ма вредносц, цо по їх думаню подполно правдиве (понеже санкціоноване у заедніцкей слики швета) (Sikora, 2016: 43).

Присловки на експресивни способ описую, толмача зявеня зоз човекового живота, їх одношене гу швету, описую природни зявеня, а дакеди и дружтвено-историйни случованя. У нїх зачувана слика старого швета, зоз шицкима його реаліями, вредносцами и символикама, а їх значна характеристика и антропоцентризем – вони подполно характеризую человека, хтори мира цалого швета хтори го окружує (Rak, 2016b: 95). По Єжийови Бартминскому, познатого етнолінгвісти зоз Лублину, присловки помагаю рестауровав елементи язичней слики швета, категорії хтора уписана до языка и хтора язична інтерпретация дійсносци (Bartmiński, 2006: 76).

1.3. КОРПУС

Тема тей роботи анализа слики швета зоз лексично-семантичного поля наука, знанє и ученє, хторе пошведочене у векшим числѣ паремійох зоз корпусу Б. Баволяка. До того поля припадаю присловки зоз дієсловом *вчыти (ся)* – 110, *наука* – 20 та *чытати, книжка, школа, и учитель* - вкупно дас 20. У тих коло 150 присловкох директно ше бешедує о науки, знаню и ученю. У скоро шицких случайох присловки маю позитивну слику науки, зоз винїмком трох-штирох, у хторих, заш лем, робота представена як важнейша. Як додатни материял хасновали зме три менши кнїжки, хтори представляю лемковски паремії: Галина Ступинска, Ярина Биткиwsка, *Фразеологічний словник лемківских говірок*, Игор Дуда, *Спомнеш моє слово. Лемківски приповідки* и Роман Периг, *Лемкы приповідают. Приповідкы і не лем північних Лемків*. Шицки вони обявени на Україні, перши два у Тернополю, а треца у Львовѣ. У тих трох кнїжкох пренашли зме паремії з дієсловом *вчыти*

(ся) – 34, наука – 11, а зоз чытати, книжка, школа и учитель – 17. Векшина з нїх подобна Баволяковим присловком².

2. АНАЛИЗА

Наука, хтора дериват од дієслова *научити*, у словніку Матици сербскей ше дефинує як ‘систем знаня о законїтосци розвою природи, дружтва и думаня’, ‘поука, знанє’ и ‘школованє’ (РМС III: 651). А цо наука по думаню старих жительох Святковей? У присловкох Б. Баволяка можеме найсц дацо цо би могло буц пандан правей дефиниції, т. є. *Знай, же наука то велика штука* (ББ), хтору лепше видно у другей форми зоз зборніка И. Дуди: *Наука - то штука* (ІД). Розуми ше, як релігійни народ, Лемки не могли видзиц и уплїв висших силох односно помоц Бога у ученю и здобуваню знаня: *За нич наука, хто Бога не шукат* (РП).

У Баволяковим, а и у других кнїжкох, мож найсц опис чому помага лебо служи наука, у найширшим розуменю того терміна. Як найважнєйше мож указац на здобуванє богатства: *Без науки нич не прийде в руки* (ББ, ІД) лебо мудросци: *Човек без науки то як теля глупий* (ББ). Ту ше уж зявює анималистични мотив, хторих будзе ише вецей. Наука помага и у роботы, аж у злєпшованю фізичней кондиції: *Од науки міцніют розум і руки. Жебы человек был сильний, треба го вчыти* (ББ).

Лемки, як селяне, були досц практични людзе, прагматични, та знали же наука не вше важна. Прето ше може зявиц присловка у хторей предносц достава приклад, а не сама наука: *Ліпший приклад як наука* (ІД). По Цицероновы, хтори поведол, же искусство (т.є. жице) найлепши учитель (*Usus magister est optimus*) и Лемки гуторя: *Школа учит, а жытя научыт и Найліпшыи учитель - само жытя* (РП).

Друге питанє хторе мож поставиц то прецо би требало учиц? Основни одвит то, же би человек бул мудри: *Мудрым нихто ся не родит, лем науком до мудрости доходит* (ББ, ІД). *Хочеш, сыну, мудрым быти, треба ся дуже вчыти* (ББ). По думаню селянох, з ученя будзе вельо легчєйше жиц, окреме кед ше почне одмалючка: *Вчый ся, сыну, азбуку, а прийде хлїб сам до руки* (ББ). *Вчый ся, сыну, чытати, писати, як не хочеш бідувати* (ББ, РП). Знанє остава навше, а тото цо научиме остава у нас, на цали живот. Наука ма

² Присловки зоз зборніка Б. Баволяка буду означени зоз ББ, Р. Периґа - РП, И. Дуди - ІД, а Г. Ступинскей и Я. Биткивскей - СБ.

тирваце значене та го ані вода ані огонь не можу зніщиц або однесц: *Чого ся навчыш, вода не забере, огонь не спалит* (ББ) лебо *Наука до лісу не веде* (ІД).

У корпусу Б. Баволяка єст и група присловкох хтори маю служиц як спозорене гевтим хтори не сцу учиц. Таким не будзе добре у живоце, за ніх останю лем найпростейши, дакеди барз уквилююци роботи: *Хто ся не хоче вчыти, піде псів лупити. Хто не хоче ходити до школы, мусит в жытю пасти волю. Хто ся за молоду не хоче вчыти, буде на старіст з торбом ходити. Не хочеш ся вчыти, будеш быкам хвосты крутити* (ББ). Велі з тих присловкох єст и у других кніжкох, наприклад *Не хцеш ся вчыти - будеш волам хвосты крутити* (ІД). Хто ше не учи, муши раховац же будзе бидовац: *Біда тому докучыт, хто ся молодым не учыт* (РП). Тото остатне барз моцне, понеже беда на валале була стаємна и єдно з найчежших искусствох каждого валалчана.

Но, за коєц треба повесц же и у ученю треба мац даяки ограніченя, понеже не кажде знане добре. То ше одноши на два присловки: *Тяжко тому жыти, хто ся навчыл горілку пити* (ББ). Але, най ше любителе алкоголу барз не трапя, бо мож ше научиц и дацо горше: *Ліпше даймо выпити, як ся навчыти курити* (ББ). То ище єдна слика прагматичного патреня на зависносци и хасноване рижних чкодлівих субстанцох. И, дзекуюци искусству, давно Лемки знали цо горше, чкодлівше за здраве – доган од алкоголу.

У процесу ученя барз важни и учитель, хтори може буц и буквално особа хтора воспитує, учителе, родичи лебо старша особа. Але у присловкох як учитель можу буц, у фигуративним смислу, даяки зявеня, абстрактни, як цали живот, неволя чи робота. Шицко тото може доприношиц усовершованю, ученю єдного чловека. У буквалним смислу перши учителе родичи, старши и мудрейши людзе: *За науку цілуй родичів в руку* (ББ, РП, ІД). *Сідай, молодий, коло старого і вчый ся розуму од нього. Старых треба шанувати, молодых вчыти, а мудрых слухати. До коваля по підкову, до млинаря по муку, до мудрого по науку* (ББ). Ту ше рахую и кумове *Маи розумного кума, вчый ся од нього розума* (ББ). Медзитим, у едукації важни и учителе: *Шануй учителя як родителя* (ББ, РП, ІД).

Медзи учителями зявела ше и кніжка, цо добре знали и Русини у Бачки, кед ше ту населели у половки 18. сторочя и такой сновали, попри церкви, школу, а о сто роки отверали своєю народни читальні зоз литературу и часописами з Карпатскей Руси. Вони своєю перши кніжки приношели зоз Горніци, а потим их отамаль наручовали, понеже знали, же *Книжка мудріст*

дає, а темнота в біду пхає. Книжка робит дуже доброго і не вымагат за тоничого. Хто книжки чытат, тот мудрости наберат (ББ). Хто книги переберат, тот розуму наберат (РП). Але кніжки даю лем знанє, а не пенєж: *З книжки будеш мудрым, но не богатым* (ІД). Друге, каждую кніжку вредзи читац з даяким критицизмом, не шицки гуторя правду. Треба буц осторожни, понеже *Не виытко правда, што книжка пише* (РП, ІД). Тото остатнє окреме важне у нешкайшим чаше, кед ше зявює тельо фалшиви вистки, а кніжки почина писац штучна интеллигенция.

Лемки, як прости народ, валалски и польодїлски, хтори аж по ІІ шветову войну жил у худобних горох, дзе жем не була така плодна, у валалох дзе не було вельо жеми за хаснованє, звикнути бул на чежкосци, на чежки условия живота. Але и тото животне искусство – неволї и биди були за нїх велька наука. И тото ше ясно видзи зоз паремийох, хтори ест найвецей. Тото не може буц несподзиванє понеже искусство биди, окреме наяр, було заеднїцке искусство шицких народох у Карпатох. Та не лем у Карпатох, але у цалей Галичини, о чим бешедує и познати у польскей фразеологизем *galicyjska bieda* (вона була пошлїдок старих, архаичних способох обрабня жеми, малих количествох добрей жеми та систему нашлїдзованя, хтори спричинел вше менши поверхносци польох). Од абстрактних зявеньох, хтори прости народ третирал як учительох, ту перше и найважнейше место забера беда односно неволя: *Беда то добрий учитель – виыткого навчыт. Кому беда докучыт, тот ся виыткого научыт* (ББ, РП), *Беда намучыт, але і научыт* (СБ, РП). *Беда не лем мучыт, але і розуму вчыт* (ББ). *Беда докучыт і розуму научыт. Беда намучыт покаль не научыт* (РП), *Беда вчыт розуму, Беда виыткого навчыт* (ІД), *Свїт - школа, а беда - учитель* (РП). Аж и таке мож найсц: *Беда навчыт человека і шылом кашу їсти* (ББ, РП) и *Научыт беда перогы їсти* (РП). Церпенє и други зли искусства можу буц учитель човекови: *Терпїня буде тя вчыти, як з ним, человеце, жыти. Што веце докучыт, то скорше научыт. Што ти пошкодило, то тя і навчыло* (ББ). По думаню Лемкох лем неволя, беда, церпенє може человека научиц розуму. Але и помогнуц му зрозумиц даяки животни правди, о хторих бешедовали филозофове и за хтори знали и прости землєдїлци и статкаре зоз карпатских лемковских валалох.

Животне искусство тиж було добри учитель, та вредзи патриц и слухац совити старших: *Жытя старшого вчыт жыти молодого* (ББ), але и хасновац цудзи искусства, патриц на других: *З чужого зла вчый ся своего добра* (ББ).

На коцну и путованя, на хтори у старих часох Лемки не так барз ходзели, але верели же отверане до швета и познаванe то добри учитель: *Пец тучыт, а дорога вчыт* (ББ, РП). *Найліпша школа, світ доокола* (ББ) и *Сьвіт - школа, а біда – учитель. Серенчливий тот, хто учыт ся на чужэй біді* (РП).

Обще познате же человек учи през цали живот, од народзена по шмерц. Знали то и Лемки, хтори хасновали присловки як напр.: *Човек ся вчыт од колыскы до гробовой дошкы. Вік жый, вік ся вчый. Сто років жый, а розуму все ся вчый. Вчыти ся николи не за пізно* (ББ). По їх думаню, найлепше було почац уж одмалючка, цо скорей, и учиц цали животни вик: *Занедбаш науку в молодости, пожалуєш в старости. Чого ся Ванцьо не навчыл, того Ваньо не буде знати. Вчый ся ціле жытя, бо старіст коротка. Хто ся за молоду не учыт, тому біда не раз докучыт. Як не навчыш дітину в пелюшках, то не навчыш і в подушках* (ББ). *Вчы-ся замолоду, не зазнаш голоду* (ІД), *Вуч ся за молоду - не будеш знав на старіст голоду* (СБ), *Вчыты-ся николи не пізно, Што замолоду ся навчыш, на старіст як найдеш, Што ся человек навчыт, то ся в жытю придаст* (ІД) и *Човек учыт ся не до старости, а до смерти* (РП, СБ).

У тей вчасней едукації важна улога родичох, хтори треба же би почали свойо дзеци учиц на час. У процивним случаю пошлїдки можу буц озбыльні, и за дзеци, и за родичох: *Было дітину вчыти, як не вміла ходити, а як зачала ходити - юж тяжко ей перевчыти* (СБ). А друге, кед дзецко не научи, воно постане несташне, невоспитане: *Ледача дітина, котру отец не навчыв* (ІД).

Живот найлепши учитель и найлепша школа: *Школа учыт, а жытя научыт* и *Найліпший учитель - само жытя* (РП), лем треба патриц же би не бул мудри аж по даяким подлим искуству.

Заш лем, дакус філозофски патрено, аж и кед учиме цали живот, оставаме глупи, не годни зме победзиц шмерц и посцигнуц даяку животну мудросц, хтора наисце важна за нашо исноване. Прето три горки присловки мож хасновац як важне спозорене: *Ціле жытя ся вчыти і глупым вмерати. Сто років жый, до смерти ся вчый і так дурным ввреш* (ББ), *Човек іле жытя ся вчыт, а бортаком гмерат* (ІД).

Окрем у просвітней системи, найлепши способ за учене то пракса, приклад лебо праца. О тим гуторя даскельо совити, хтори хасновали Лемки, але хтори познати и ширше: *Вчый сына не колом, а добрым словом. Найліпше ся вчыти на чужэй бороді голити. Робота мучыт, але кормит і учыт* (ББ).

Медзи лемковскима присловками єст и приклади старих воспитних методов зоз елементом насилства, ту у форми буковой палічки, за хтори стари Лемки верели, же може помогнуц у едукації младих генераційох: *Штоси тя в жытю вчыли, лем за мало били. Без бука не піде наука* (ББ, РП, ІД) и *Без бука – неє науки* (ІД). Були и други методи, наприклад *Бич – не мука, а наперед наука* лебо *Бют не для муки, а для науки* (РП).

У прешлосци ше векшина жителях валалу занімала зоз польоділством лебо статкарством, єдно з важных, часто и животно найважнейших питаньох було: робиц чи учиц? Ясне, векшина виберала роботу понеже лем вона могла обезпечиц поживу, а тото було найвекши императив медзи худобнима людзми. Найважнейша була каждая пара рукох за роботу, а не заніманє зоз науку лебо читанє кніжкох. Прето наука не була третирана як дацо необходне, аж и найчастейше як дацо звишне. Ниа, даскельо присловки хтори роботу кладу понад науку: *Не треба хлопу науки, лем плуг, ціпы і косу до руки. Вчый ся ремесла такого, жебыс міг жыти з нього. Не вчыл єм ся того в школі, лем при ціпах в стодолі* (ББ). Але єст медзи тима присловками и свидоцтво же дасдни Лемки припознавали вредноєц знаня: *Хто робит, тот має, а хто ся вчыл, тот знає* (ББ).

И ище єдна присловка, хтора приказує иронични попатрунок Лемкох на паноцох и младих людзох, хтори ше рихтали исц до богословії. Думали о ніх як о тих, хтори не любя физично робиц, та прето вибераю поволанє за паноца: *Хто не хоче робити, тот іде на єгомостя ся вчыти* (ББ). Патренє на священікох медзи лемковску популацию було амбивалентне, понеже з єдного боку вони були авторитети у валалу, представніки локалней елити и поштредніки медзи людзми и Богом, а з другого боку – у веліх лемковских присловкох о ніх ше бешедовало вишмеююцо, негативно, приказуюци їх мани (Квока, 2021: 242). Но, и священство не за шицких, хтори не сцу робиц, лем ше сцу учиц: *Не кажди, хто ся учыл, може быти єгомосцьом* (РП).

Так як не шицки годни буц паноцове, так ше ані шицки людзе не можу учиц – не шицки маю достаточни интелектуални потенциал: *Дурного вчыти, то як в решеті воду носити. Глупому неє што радити ани розуму вчыти. Не старай ся переконати впертого, ани вчыти розуму глупого* (ББ), *Там, де розум темний, де неє науки* (РП), а за других уж позно: *Старого вчыти, то як вмерлого лічыти. Треба было вчыти здорового, а не хворого. Не вчый старого коня в борозді ходити* (ББ) и *Старого вола не навчыш орати* (ББ, РП).

На концу даскельо спозореня же ше не треба правиц мудри, же треба дакус змириц свойо суети и буц скромни. Таки прикмети були важни людзом у лемковским валалу, цо потвердзую и присловки: *Нее што газду вчыти, як на хліб робити. Не вчый егомостя пацера гварити ани віця діти робити. Не вчый кота мышы імати і в полову срати. Не вчый орла літати, рыбу плавати, а соловія співати* (ББ). *На вчый віця діти робити* (ББ, ІД), *Не вчый вченого. Не вчый рыбу плавати* (ІД). Понеже найважнейше, *Жебы других вчыти, треба самому знати* (ІД).

Гоч школа и едукация важни, людзом на валале найвекши учитель и найвекша вредносц по хторей могли оцїніц своїх согражданох бул іх способ живота: *Школа учыт, а жытя научыт* (РП).

3. ЗАКЛЮЧЕНЄ

Анализа лемковских народних присловкох з кнїжки Болеслава Василя Баволяка *Лемківскы приповідкы і приказкы зо Святковы Великой і околиц* дава основу за реконструкцию у культуры и язика записаних стереотипох о значносци науки, ученя и просвити у животу Лемкох у прешлосци. Основа за язичну слику швета науки у лемковскей паремиологїї анализа присловкох зоз лексемами *вчыти (ся), чытати, наука, книжка, школа и учитель*.

Слика, хтору видно у представених присловкох гутори же, гоч Лемки були типично польодїлска заеднїца, вони ценели науку и учене. Видзи ше же лем у даскелїх зоз наведзених присловкох, дзе ше зявює поровноване науки и роботи, предносц ма тота друга. У векшей часци анализованих присловкох видно же Лемки знали за науку и єй значносц у живоце, аж и хасен за саму роботу. И нешка того знаю, понеже ище вше влада медзи нїма потреба за науку, та можебуц аж и култ науки, інтелектуального напредованя. Може то буц и резултат меншинского положеня, потреби же би ше було лепши як други, але у позитивним смислу, без подценьованя других нацийох. То потреба за указованьом своєї вредносци, значносци, хтора ше розвила у рокох кед ше Лемки у Польскей не могли явно представляц, кед их урядово ані не було. Прето голем тельо могли ше учиц и свою вредносц указац през знане и напредоване. Но, зоз другого боку, Лемком можебуц дакус легчейше як другим нацийом понеже: *Хто ся чого вчыт, з тым ся Лемко родит!* (ББ).

ЛИТЕРАТУРА

- Bartmiński, J. (2006). *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Bawolak, B. (2021). *Lemkowskie przysłowia i powiedzenia ze Świątkowej Wielkiej i okolic / Лемківскы приповідкы і приказкы зо Святковы Великої і околиць*. Siercza: Wydawnictwo Żyznowski.
- Bawolak, B. (2019). *Lemkowskie wesele w Świątkowej Wielkiej*. Siercza: Wydawnictwo Żyznowski.
- Borejszo, M. (2004). Stan duchowy w przysłowiać polskich, [w:] *Frazeologia słowiańska i inne płaszczyzny systemu językowego*, Gdańsk.
- Kwoka, T. (2021). „Ksiądz jegomość” ze *Świątkowej Wielkiej*. *Obraz kapłana w lemkowskiach przysłowiać ludowych*. in: *Tabu w języku, literaturze i kulturze*, red. A. Car, I. Piechnik. Kraków: Wydawnictwo Avalon, s. 225-244.
- Murjanka, P. (2021). *Besida*, č. 6/2021, s. 22
- Reinfuss, R. (1990). *Śladami Lemków*. Warszawa: Wydawnictwo PTTK „Kraj”.
- Stupins'ka, H., Bytkivs'ka, JA. (2013). *Frazeolohičnyj slovnyk lemkiwskyh hovirok*. Ternopil': Vydavnyctvo Navčal'na knyha – Bohdan.
- Rak M., Sikora K. (red.) (2016). *Słowiańska frazeologia gwarowa*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Rak M., Mokienko V. M. (2020). *Słowiańska frazeologia gwarowa II*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Perig, R. (2017). *Lemky pripovidajut. Pripovidky i ne lem pivničnih Lemkiv. L'viv*. (Cyrilic)
- Duda, I. (2008). *Spomneš moje slovo. Lemkiwsky prypovidky*. Ternopil': Vydavnyctvo Aston. (Cyrilic)
- Sikora, K. (2016). „Komu Pan Bóg rozum odbiera?” – czyli kilka uwag na temat pragmatyki przysłów. in: M. Rak, K. Sikora (red.), *Słowiańska frazeologia gwarowa*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Krzyżanowski, J. (red.) (1969). *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich, w oparciu o dzieło S. Adalberta*, t. 1-4, Warszawa: PIW.
- RMS: *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*, knj. I-VI. Novi Sad: Matica srpska, 1967–1976. (Cyrilic)

Tomasz Kwoka

**NEITHER FIRE NO WATER WILL TAKE AWAY WHAT YOU'VE LEARNT -
LEARNING IN FOLK PROVERBS OF THE LEMKO VILLAGE OF ŚWIĄTKOWA
WIELKA**

Summary

The analysis of folk proverbs from Bolesław Bawolak's book *Lemko proverbs and sayings from Swiatkowa Wielka and the surrounding area* provides the basis for the reconstruction of opinions on the role of teaching, learning and education in the life of Lemkos in the past, as reflected in culture and language. The linguistic representation of education in Lemko paremiology is presented based on the analysis of proverbs containing lexemes *вчыти (ся)* (learn), *чытати* (read), *наука* (learning), *учытель* (teacher), and *книжка* (book). Proverbs are an important part of folk culture of every nation. Recording and analysing folk sayings, cultural heritage samples, everyday customs, knowledge of the world, and sensibilities of past generations also provides the basis for studying changes these communities underwent over the years.

Key words: Lemko, proverbs, paremiology, education.